

бібліотеки обслуговують окремі групи користувачів – дослідників, відвідувачів музею та учасників освітніх програм.

Система президентських бібліотек – дійсно реалізують концепцію підсистеми політики і є ефективним теоретичним інструментом для плідного аналізу і синтезу суспільного життя, що було б важко зробити та зрозуміти без цього інструменту. Президентські бібліотеки як підсистема політики створюють діалог на суспільному рівні інтересів. Досить успішно виконують свою державну місію.

Список використаних джерел

1. *Bellah, R. N.* The American civil religion Daedalus [Text] / R. N. Bellah. – California, 1997. – P. 1–21.
2. *Buck, E. H.* General Legislation for Presidential Libraries [Text] / E. H. Buck // American Archivist. – 1955. – Vol. 18. – N 4. – P. 337.
3. *Hufbaue, B.* Presidential Temples: How Memorials and Libraries Shape Public Memory (Hardcover) [Text] / B. Hufbaue. – Lawrence: University Press of Kansas, 2006. – 270 p.
4. *McCoy, D. R.* How an 'it' became FDR's 'library'... And launched the Office of Presidential Libraries in the National Archives [Text] / D. R. McCoy // American Libraries. 1976. – № 7. – P. 154–155.
5. *O'Neill, J. E.* Will success spoil the presidential libraries? [Text] / J. E. O'Neill // American Archivist. – 1973. – № 36 – P. 339–351.
6. *Rohr, J. A.* To run a Constitution : The legitimacy of the administrative state. Lawrence [Text] / J. A. Rohr. – KS : University of Kansas Press, 1986. – P. 178–179.
7. *Wilson, D. W.* Presidential libraries: Developing to maturity [Text] / D. W. Wilson // Presidential Studies Quarterly, 1991. – № 21 (4) – P. 776.
8. *Zobrist, B.* Whistle Stop [Text] / B. Zobrist // Harry S. Truman Library Institute Newsletter. – 1983. – 98 p.
9. The Presidential Libraries Act of 1955 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.archives.gov/presidential-libraries/laws/1955-act>. – Загол. з екрану.
10. *Коломойцев, В. Е.* 100 днів президента Ф. Д. Рузвельта [Текст] / В. Е. Коломойцев. – К. : Молодь, 1997. – 318 с.
11. *Стришенец, Н. В.* Президентские библиотеки США [Текст] / Н. В. Стришенец //ч НТБ. – 2004. – № 6. – С. 43–53.

УДК 025.2:[027.7:33](477)''1906/1920''

Зоя Афанасьєва,
зав. сектору НБУВ

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ НА ПРИКЛАДІ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ КИЇВСЬКОГО КОМЕРЦІЙНОГО ІНСТИТУТУ (1906–1920 рр.)

Розглянуто історію формування та перспективи використання інформаційних ресурсів фундаментальної бібліотеки Київського Комерційного інституту на сучасному етапі з метою використання новітніх технологій для подальшого створення електронних бібліотек і забезпечення доступу до баз даних максимально широкого кола користувачів.

Ключові слова: бібліотека, інформаційні ресурси, новітні технології обробки даних, електронна бібліотека, бази даних, електронна картотека, інтернет-ресурси.

Формування та перспективи інноваційного розвитку інформаційної сфери Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) полягають у наповненні електронної інформаційної бази як засобу інтеграції інформаційних ресурсів бібліотек та інших центрів документальної комунікації у створенні єдиного науково-інформаційного простору України.

Темою дослідження є вивчення повноти формування бібліотечно-інформаційних ресурсів на всіх носіях інформації; створення інформаційних електронних ресурсів як об'єкта інноваційної політики у бібліотечній сфері; розвиток інформаційних технологій та їх використання в галузі наукової обробки, збереження і забезпечення доступу до інформації та знань.

Джерельною базою дослідження з питань створення електронних каталогів спеціалізованих фондів, можливостей їх використання в інтернет-середовищі, автоматизації процесу створення наукових каталогів та електронних колекцій є висвітлення цієї проблеми такими сучасними фахівцями, як Л. А. Дубровіна, Г. І. Ковальчук, Л. Й. Костенко, К. В. Лобузін, Л. В. Муха та ін. [1].

Метою статті є визначення теоретичних засад технології обробки науково-інформаційних ресурсів фундаментальної бібліотеки Київського Комерційного інституту (ККІ) та розробка методики побудови довідково-пошукового апарату на її фонди.

Загальновідомо, що цінності і життєздатність суспільства забезпечують наука та освіта. Країни з розвинутою системою освіти і науки мають розвинуту економіку та добробут населення належного рівня. Саме сукупність знань, технологій, дослідницьких інструментів дає змогу вирішувати проблеми у будь-якій галузі функціонування людського суспільства. Водночас наука і освіта більше за інші сфери людської діяльності потребують оперативної, своєчасної та достовірної інформації, яка нині активно трансформується в електронну.

В умовах інформатизації українського суспільства, розвитку інформаційного виробництва і електронної інформації значення бібліотечних установ постійно зростає, адже державне управління для прийняття оптимальних, ефективних, дієвих рішень потребує оперативного аналізу величезних обсягів інформації, яка об'єктивно відображає усі аспекти життя українського суспільства. Корисною є діяльність бібліотек щодо пошуку, відбору, оброблення та первинного аналізу великих масивів інформації стосовно актуальних питань соціально-економічного розвитку суспільства.

Сучасній бібліотеці для здійснення її одвічної місії – збереження і поширення знань, культури людства, необхідно здійснити комплекс гуманітарних і технічних перетворень, які забезпечать розвиток НБУВ як багатофункціональної установи інформаційної сфери.

Документні ресурси спеціалізованих фондів наукових бібліотек становлять важливий складник сучасного інформаційного простору. І саме тому використання нових підходів до поєднання традиційних і новітніх форм бібліотечної обробки документів, а також розробка методичних засад представлення ресурсів та системи опису спеціалізованих фондів бібліотек є ефективним інструментом дистанційного обслуговування наукового товариства, важливим засобом забезпечення інтеграції історичних пам'яток України у світову спільноту культурних цінностей.

Як свідчить досвід НБУВ та інших бібліотечних закладів, де вже зроблені суттєві кроки з комп'ютеризації основних внутрішньобібліотечних процесів, досягти підвищення якості обслуговування читачів у стислий термін можливо лише завдяки впровадженню електронних технологій у бібліотечну роботу. Залишаючись книгозбірнею, бібліотека зможе значно прискорити процес зустрічі читача з книгою, за умови, що інформація про

фонд буде доступна читачеві в електронному вигляді та вільному доступі.

Саме тому стратегія розвитку НБУВ полягає у поєднанні традиційних і новітніх бібліотечно-інформаційних ресурсів, у реалізації нової моделі бібліотеки, яка працюватиме з інформацією на основі інноваційної методики її обробки з використанням інтелектуальних комп'ютерних технологій. Для цього необхідно вирішити декілька проблем, а саме: уточнення місця і ролі бібліотеки у системі першоджерело-користувач; створення у структурі бібліотеки відділу з пошуку, аналізу, збереження, каталогізації електронної продукції та забезпечення доступу до цих ресурсів; включення електронної продукції в національну бібліографію як повноцінного вагомego структурного елемента; підготовка бібліотечних фахівців, спроможних кваліфіковано використовувати традиційні та новітні ресурси; виділення у структурі бібліотекознавчої науки нових понятійних розділів інтернет-ресурсів: «портал», «сайт», «блог», тощо з метою дослідження їх як об'єктів, через які надходять величезні потоки інформації.

Нещодавно розпочато створення електронно-інформаційних ресурсів на фонди спеціалізованих відділів НБУВ, зокрема відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій, а також сприятливих умов вільного доступу до баз даних, що розширить коло користувачів наукової інформації.

Фахівці рекомендують створення електронних бібліотек проводити у кілька етапів. **Першим етапом** має бути створення електронної картотеки колекції (зібрання) – бази даних, що включає повноцінний, формалізований опис документів за низкою *обов'язкових* пошукових полів: назва (переклад назви); автор; інші автори; автори тексту; вихідні дані: місце видання, видавництво, рік, кількість аркушів; розмір, тираж, ціна; мова; та *допоміжних*: зміст; періодичність видання; серія; тип, вид, характер документа; креслення; ключові слова; анотація; примітки; інвентарний номер; шифр збереження; стан примірника; автограф; підписи і написи; печатки; екслібриси тощо та конкретне місцезнаходження книги на полиці. Така електронна картотека в кілька разів полегшує пошук документів, їх облік та використання.

Другим етапом є доповнення електронної картотеки графічними образами документів (сканування та цифрове фотокопіювання). Це дозволить повністю відмовитися від використання оригіналів першоджерел, що особливо важливо в роботі з рідкісними та цінними виданнями (інкунабули, палеотипи) та видань, що мають незадовільний фізичний стан.

Нарешті, **третій етап** – доповнення електронної картотеки та масиву графічних образів повнотекстовими файлами документів, що створюються

шляхом автоматичного розпізнання та верифікації їх графічних образів, існуючих в інформаційній базі, створеній на попередніх етапах. Пошук у такій електронній бібліотеці є найбільш ефективним і може бути організований як за пошуковими полями (в картотеці), так і за змістом самих документів (контекстний пошук) [2].

Під час створення каталогів видань спеціалізованих фондів виникають деякі проблеми, а саме: накопичення великої кількості бібліографічних описів, приміток, різноманітних довідок, зображень та інших матеріалів, що потребують упорядкування. У системі автоматизації бібліотек «РБІС» було розроблено технологічні засоби, що вирішують ці проблеми: формати виведення даних, методи систематизації, покажчики до каталогів, гіпертекстові відсилання до зовнішніх об'єктів [3].

На сьогодні актуальною є проблема організації при великих бібліотеках електронних видавництв з метою поступального розвитку у сфері документальних інформаційних комунікацій України з одночасним збереженням традиційних видавничих технологій: про формування зібрань електронних видань на компакт-дисках, започаткування нового складника загальнодержавної системи розповсюдження документів; розроблення ліцензійно чистих програмних засобів і технологій інтелектуальної обробки інформації та розкриття знань, акумульованих у фондах електронних документів для створення нових бібліографічних, реферативних, оглядово-аналітичних та прогностичних матеріалів [4].

Реалізація цього проекту сприяє зміцненню інформаційної бази для підтримки інноваційної діяльності та супроводження процесу суспільних реформ у державі, включенню національних інформаційних ресурсів у міжнародну систему наукових електронних комунікацій, формуванню позитивного іміджу української науки.

Розглянемо вказані етапи з точки зору можливості їх упровадження на прикладі фонду бібліотеки ККІ у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.

Проект заснування вищого навчального закладу комерційних і економічних наук у м. Києві було представлено ще 1903 р. Ініціатор цієї справи – професор Університету св. Володимира Митрофан Вікторович Довнар-Запольський звернувся до Попечительської ради Київського Першого Комерційного училища з пропозицією заснування при училищі вечірніх вищих комерційних курсів, вказуючи на ту користь, яку може принести поширення економічних знань для міста та цілого Південно-Західного краю, а також використання приміщення Комерційного училища після закінчення основних занять. Не одержавши підтримки у сферах, які

мали бути найбільш зацікавленими у цьому проекті, Довнар-Запольський вирішив розпочати справу на власний ризик. 1905 р. за сприяння Міністерства народної освіти професор отримав дозвіл на відкриття в Києві приватних жіночих курсів, програма яких включала і комерційне відділення.

Заснування у Києві 1906 р. Вищих комерційних курсів, реорганізованих 1908 р. в Комерційний інститут, безумовно відповідало потребам як вітчизняної промисловості і торгівлі, так і місцевим запитам суспільно-державних установ, яким бракувало фахівців у різних галузях економічних і фінансових наук [5].

В Інституті було два відділення: економічне та комерційно-технічне, учбові плани склалися з трьох напрямків – економічних, юридичних та комерційно-технічних наук.

Крім того, для більш детального вивчення деяких галузей знання були започатковані спеціальні навчальні підрозділи: Банківський, Залізничний, Земсько-міський, Педагогічний, Страховий, а також допоміжні структури – кабінети, лабораторії, Музей товарознавства, до складу якого входили кабінети: залізничний, гірничозаводський, бібліотеки і читальні при них. Не останню роль відіграла і Фундаментальна бібліотека, яка складалася з наукових, загальних та спеціальних книжок, посібників та періодичних видань, що допомагали читачеві знайти необхідний матеріал для практичних занять або для науково – дослідницької роботи.

З початку свого існування бібліотека Інституту поповнювалася здебільшого за власний рахунок та з пожертвувань різних установ – урядових, земських, міських. Поповнення бібліотеки проводилося не тільки шляхом купівлі та пожертви, але і книгообміну. Після виходу першої книги власного друкованого видання «Известия Киевского Коммерческого Института» (1909 р.) за редакцією О. О. Русова почав проводитися обмін дублетними виданнями на основі широкого листування із зацікавленими в цьому установами (більше 200 респондентів) [6].

1909 року було відкрито бібліотеку посібників, яка мала на меті постачати студентів посібниками та учбовою літературою. 1910 р. Фундаментальна бібліотека разом із бібліотекою посібників налічувала близько 11 000 томів та 140 назв періодичних видань російською, французькою, німецькою та англійською мовами, виключно за спеціальністю. На 1 серпня 1912 р. фонд студентської бібліотеки складався з 2027 назв у 2234 томах, на 1 серпня 1913 р. – з 3026 назв у 3259 томах [7].

Після багатьох реорганізацій ККІ фонд бібліотеки Інституту нині нараховує приблизно 15 тис. одиниць збереження. Це переважно монографії, довідники з економічної тематики (проспекти, звіти, статuti

торгових фірм), природничонаукова література, книги з суміжних дисциплін, спеціалізовані періодичні видання (російські й іноземні), а також підручники.

Розміщення фонду проводиться відповідно до інвентарних номерів (більше 35 тис.), що були надані книгам з часів започаткування бібліотеки ККІ.

Грунтуючись на структурі навчальних програм ККІ, розміщення фонду бібліотеки організовано з орієнтацією на основну печатку інститутської бібліотеки, а також на відповідні печатки науково-допоміжних підрозділів.

Вся література, що надходила до Фундаментальної бібліотеки ККІ, в першу чергу ресструвалася інвентарною книгою, потім, відповідно до тематики та наповнення, розподілялась між основним фондом та фондами спеціалізованих підрозділів згідно з систематичним класифікатором, що був розроблений в Інституті [8].

Класифікатор складався з 8 розділів:

I. Науки економічні, соціальні та юридичні.

II. Місцеве господарство.

III. Природничі науки та математика.

IV. Історія.

V. Публіцистика.

VI. Періодичні видання.

VII. *Varia*. (З. А. – «Різне»)

VIII. Довідкові видання.

1910 р. викладач ККІ М. В. Лозинський, спираючись на міжнародну десяткову класифікацію, запропонував упровадити в Інституті систему реєстрації документів та систематизацію літератури на картках міжнародного зразка. Тоді у практичному обігу були картки Міжнародного формату (125x75 мм) з отвором в середині для закріплення їх у шухляді за допомогою металевого стрижня. До речі, ця система накопичення, збереження та використання бібліографічних карток виявилася прогресивною, надійною і збереглася до наших часів [9].

У відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ продовжується робота з виявлення, збирання та організації бібліотеки ККІ в окремий комплекс. В подальшому планується складання традиційних систематичного та алфавітного каталогів та електронного каталогу з метою введення обробленого фонду в науковий обіг.

Одночасно буде тривати активне використання традиційних (друкованих) форм зберігання та розповсюдження інформації, які за певних умов мають суттєві практичні переваги над комп'ютерними (наприклад,

коли інформацію можна отримати незалежно від наявності електроенергії та електронних засобів).

На жаль, якнайшвидшому завершенню робіт, пов'язаних з повною реконструкцією бібліотеки, перешкоджає низка об'єктивних обставин, серед яких – відсутність необхідної кількості кваліфікованих кадрів; неможливість повернення періодичних видань, що належали раніше бібліотеці Інституту і складають на сьогодні невід'ємну частину штучно створеного фонду світських періодичних видань; ще не вся література виявлена у відділі обмінно-резервних фондів і передана для злиття з Фундаментальною бібліотекою Київського Комерційного інституту.

Висновки

Систематичне збереження накопичених знань, безперешкодний доступ до результатів науково-дослідницької діяльності та активна наукова комунікація є необхідним складником наукового прогресу та розвитку людства.

Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій відкриває нові творчі можливості і руйнує перепону на шляху до повноцінного міжнародного наукового співробітництва та створення знань як загальнолюдського надбання.

Всі унікальні фонди НБУВ мають свою специфіку та потребують найширшого висвітлення в інформаційному просторі. Звідси постає першочергове завдання – створення бази даних історичних пам'яток та виготовлення страхової (цифрової) копії документів. Крім того, ще існує проблема представлення цих документальних ресурсів в інтернет-просторі через відсутність єдиних методичних засад опису документів та єдиного координаційного центру зі створення електронного реєстру книжкових та рукописних пам'яток.

Легкість пошуку, зручність обробки та використання, доступність матеріалу у цифровій формі створює широкі можливості для наукового розвитку знань із меншими витратами ресурсів, що не відновлюються, таких як час і творча енергія, а також сприяє якісному представленню результатів дослідницької діяльності, посилює вплив науки у суспільстві, підвищує престиж вчених і науково-освітніх організацій.

Створення електронного каталогу дасть змогу забезпечувати, підтримувати та вдосконалювати інформаційну базу, необхідну для навчальної та науково-дослідної роботи вчених і фахівців та відповідні механізми міжнародного обміну інформацією з метою інтеграції науковців у світову академічну спільноту.

У багатьох країнах світу електронні бібліотеки мають підтримку

держави, для їх розвитку надаються субсидії. Для збільшення використання електронних технологій, забезпечення інформаційної бази для розвитку науки та освіти в Україні необхідні також фінансові інвестиції Уряду нашої країни, бізнес-спільноти, благодійні фондів, допомога наукових установ та користувачів.

Нині маємо всі підстави сподіватися, що бібліотека імені В. І. Вернадського, яка є не лише головною бібліотекою Академії, а й Національною бібліотекою держави, депозитарієм ООН, багатofункціональною, міждисциплінарною, науково-дослідною установою, разом з іншими державними науковими бібліотеками забезпечить комплексне науково-теоретичне розроблення проблем розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві, в результаті якого і будуть знайдені конструктивні рішення розв'язання складної проблеми гармонізації інформаційних ресурсів бібліотек задля подальшого розвитку особи та суспільства.

Список використаних джерел

1. Дубровіна, Л. А. Формування електронних каталогів рукописних фондів – проблеми та перспективи // Бібліотечний вісник. – 2008. – № 6. – С. 21–22; Ковальчук, Г. Створення електронних інформаційних ресурсів книжкових пам'яток в НБУВ // Бібліотечний вісник. – 2008. – № 3. – С. 3–10; Національна система електронних бібліотек / А. О. Чекмарьов, Л. Й. Костенко, Т. П. Павлуша; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 50 с.; Івченко, Л., Лобузін, К. Музичний фонд НБУВ: створення електронного каталогу // Бібліотечний вісник – 2007. – № 4. – С. 12–22; Муха, Л. В. Фазова консервація документів як технологія збереження // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 6. – С. 28–29.
2. Мяскова, Т. Технології формування та перспективи введення у науковий обіг інформаційних ресурсів відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ // Бібліотечний вісник. – 2007. – № 2. – С. 14–19.
3. Система автоматизации библиотек «ИРБИС»: общее описание системы / сост. : А. И. Бродовский. – М. : ГПНТБ России, 2002. – 260 с.
4. Онищенко, О. Українські бібліотеки у 90-х роках ХХ ст. : основні тенденції розвитку та напрями діяльності // Бібліотечний вісник. – 2009. – № 3. – С. 16.
5. Записка о Киевском Коммерческом институте // Известия Киевского Коммерческого института 1910. – Кн. IV. – С. 1–27.
6. Державний архів м. Києва (ДАК) – Ф. 153. Киевский Коммерческий институт Оп. 8. – Од. зб. 32. – Арк. 94.
7. ДАК. – Ф. 153. – Оп. 8. – Од. зб. 609. – Арк. 35.
8. Бюллетень Киевского Коммерческого института. – 1914. – № 8 (26 января). – С. 12–13.
9. ДАК. – Ф. 153. – Оп. 8. – Од. зб. 14. – Арк. 56.

УДК 021.2:027.7(477)

Оксана Клименко,

заст. зав. кафедри Навчально-наукового інституту права і психології
Національної академії внутрішніх справ,
канд. іст. наук

ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ БІБЛІОТЕКИ ГАЛУЗЕВОГО ВНЗ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто діяльність бібліотеки галузевого ВНЗ на прикладі книгозбірні НАВС, яка забезпечує інформаційну підтримку навчальної та науково-дослідної роботи провідного вишу МВС України. Запропоновано стратегію координації та кооперації діяльності бібліотек вишів мережі МВС України.

Ключові слова: НАВС, МВС України, бібліотека, електронна бібліотека, бібліотечні послуги, електронний каталог, інформаційні ресурси, інформаційна культура, користувачі, фонд.

Один із пріоритетних напрямів реформування національної системи освіти – розвиток творчої особистості, котра володіє способами опанування наявних і продукування нових знань. Стратегія навчального процесу спрямована не лише на засвоєння студентами базових знань, а на формування в них умінь і потреб самостійно засвоювати нові знання впродовж усього життя, вміння використовувати їх у професійній діяльності. Досягнення нової якості освіти залежить від рівня інформаційно-бібліотечного обслуговування, тобто бібліотека ВНЗ стає інформаційним центром забезпечення оптимальної освітньо-наукової діяльності [2].

Організація та забезпечення навчального процесу у навчальних закладах МВС України ґрунтується на реалізації вимог Болонського процесу за кредитно-модульною проблемно-діяльнісною технологією навчання. До системи вищих навчальних закладів III–IV р. а. МВС України входять: Національна академія внутрішніх справ; Університет внутрішніх справ (м. Харків); інститути внутрішніх справ (при Національній академії внутрішніх справ, Донецький, Луганський, Львівський, Одеський); юридичні інститути (Дніпропетровський, Запорізький, Херсонський); інститути пожежної безпеки (Львівський, Черкаський); Академія внутрішніх військ; Академія пожежної безпеки (м. Харків). У структурі НАВС створено Науково-методичний центр навчальних закладів МВС України.